

передвиборчі пар-акції, заходи, концерти, вирішувати поточні проблеми округу та виборців державним коштом, видаючи це за свої власні ініціативи; під виглядом «ініціатив кандидатів» реалізовувались планові державні програми, фінансовані державою.

Парламентські вибори 2012 р. відзначилися неподільним пануванням адміністративного тиску. Незважаючи на твердження влади про повну його відсутність, на практиці відбувалося зовсім протилежне.

Цьогорічні вибори показали, що адмінресурс спрацьовує. Ставка, зроблена владою на нього, цілковито себе виправдала. Якщо спробувати зробити прогноз на майбутні, вже президентські вибори, і передбачити, чи буде на них застосування адмінресурсу, і в якій ступені, то можна зробити висновок наступного змісту: адміністративний ресурс буде широко використовуватись доти, доки він не перестане себе виправдовувати. Якщо з часом електорат не буде вестись на подібні технології, то вони з часом будуть мати все менш значне використання, а наостанок і зовсім зникнуть з української політичної системи та суспільства.

На фоні зростаючої критики щодо згортання демократичних процесів в Україні, політико-правове забезпечення проведення виборів відповідно до міжнародних стандартів і взятих Україною на себе зобов'язань повинно було стати шансом для влади продемонструвати готовність керуватися принципами верховенства права, відновити конкурентність політичної системи України, але на превеликий жаль такого не сталося.

Бібліографічні посилання

1. Азаров: Нема підстав сумніватися в легітимності виборів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/31/6976274/>
2. Вибори-2012: очікувані та неочікувані наслідки. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?vibori2012_ochikuvani_ta_neochikuvani_naslidki&objectId=1273475
3. Вибори – 2012: вплив маніпулятивних технологій при формуванні виборчих округів. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cpaec.org.ua/uk/news/view/492>
4. Внимание! Наиболее вероятные претенденты в народные депутаты по округу №127 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obzor.mk.ua/nikolaevskie-novosti/3795-vnimanie-naibolee-veroyatnye-pretendenty-v-narodnye-deputaty-po-okrugu-127.html>
5. Міліція намагалась розігнати представників опозиції та громадськості, використавши сльозогінний газ.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24759009.html>
6. Офіційний сайт ЦВК. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp039?PT001F01=900>
7. Скандальною ОВК №132 у Первомайську зайнялася прокуратура. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.dt.ua/VYBORY-2012/skandalnoyu_ovk_132_u_pervomaysku_zaynyalasya_prokuratura-112071.html
8. У Миколаївській області оскаржили ще одну перемогу опозиціонера. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news-w.com/62764-9067/n/62764-3533/>
9. Янукович звільнив заступника губернатора, оголошеного переможцем у скандальному окрузі № 132. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.dt.ua/VYBORY-2012/yanukovich_zvilniv_zastupnika_gubernatora_ogoloshenogo_peremozhtsem_u_skandalnomu_okruzi__132-111701.html

УДК 321:341.52(4-11)

І. Ю. Осадчук

ПРЕЗИДЕНЦІАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМ ІНСТИТУТІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У КРАЇНАХ СНД: ІНДЕКСНИЙ АНАЛІЗ ТА ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА

Проаналізовано системи інститутів виконавчої влади у країнах СНД. Запропоновано методики визначення «сили» президентів і прем'єр-міністрів у системах правління зазначених країн. На підставі цих методик та політичної практики визначено наскільки системи інститутів виконавчої влади у країнах СНД є президенціалізованими.

Ключові слова: виконавча влада, система інститутів виконавчої влади, президенціалізація системи інститутів виконавчої влади.

Проанализированы системы институтов исполнительной власти в странах СНГ. Предложены методики определения «силы» президентов и премьер-министров в системах правления указанных стран. На основании этих методик и политической практики определено насколько системы институтов исполнительной власти в странах СНГ являются президенциализированными.

Ключевые слова: исполнительная власть, система институтов исполнительной власти, президенциализация системы институтов исполнительной власти.

Systems of institutions of executive power in the CIS countries are analysed. Methods which enable to determine the «power» of presidents and prime ministers in these countries are offered. On the basis of these methods and political practice we have determined the extent of presidentialization of the systems of executive power institutions in the CIS countries.

The object of research are the systems of executive power institutions in the CIS countries. The subject of research is presidentialization of systems of executive power institutions in the foregoing countries. The goal of the research is index and practical analysis of systems of executive power institutions in the CIS countries.

Preferring the political practice (real power of the president / the prime-minister in political system; the role and position of the president / the prime minister in the system of executive power institutions) the semi-presidential systems in Azerbaijan (since 1995), Armenia (since 1995), Belarus (since 1996), Georgia (2004 – 2009), Kazakhstan (since 1995), Kyrgyzstan (1996 – 2007), Russia (since 1993 – at the federal level, and since 2005 – at the level of subjects of federation), Tajikistan (since 1995), Uzbekistan (since 1995), Ukraine (1996 – 2004 and since 2010) and parliamentary system in Moldova (in 2001 – 2009 – at the highest and central levels in the system of executive power institutions and in 2001 – 2007 – at local level) are defined as presidentialized. Thereby we can talk about presidentialization of the systems of executive power institutions in these countries. In further studies, the main goal will be to specificate the stages and levels, determine factors, institutional and functional consequences of presidentialization of the systems of executive power institutions in the CIS countries.

Keywords: executive power, system of executive power institutions, presidentialization of system of executive power institutions.

Для переважної більшості країн СНД характерним є посилення президентських рис при послабленні парламентських складових. Поняття «президенціалізація системи інститутів виконавчої влади» дозволяє проаналізувати складні та суперечливі процеси, що відбуваються в рамках систем правління сучасних країн СНД, зокрема при виборі моделі реалізації принципу поділу влади, оптимального розмежування повноважень органів законодавчої та виконавчої влади, створення ефективної системи стримувань і противаг. При цьому, важливо враховувати в кожному конкретному випадку історичний досвід і традиції країни, внутрішньополітичну ситуацію, рівень політичної культури населення, особливості функціонування політичних інститутів, завдання, які необхідно вирішувати цим інститутам на певному етапі розвитку країни.

Об'єкт дослідження – системи інститутів виконавчої влади (далі – СІВВ) у країнах СНД. Предмет – президенціалізація СІВВ у цих країнах. Мета дослідження – індексний та практичний аналіз президенціалізації СІВВ у країнах СНД.

Для досягнення поставленої мети нам необхідно розв'язати такі завдання: по-перше, визначити поняття «система інститутів виконавчої влади» та структуру СІВВ у країнах СНД; по-друге, на підставі запропонованих методик та на основі емпіричних даних проаналізувати СІВВ у зазначених країнах. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці А. Антошевського [27, с.44], О.Зазнаєва [1;2], А. Кроувела [26].

Сьогодні членами СНД є Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Узбекистан. Колишніми членами СНД є Грузія (23 жовтня 1993 р. – 18 серпня 2009 р.) та Туркменістан (21 грудня 1991 р. – 26 серпня 2005 р.). Підкреслимо, що Туркменістан (з 26 серпня 2005 р.) та Україна (з 8 грудня 1991 р.) є державами -спостерігачами. Україну в статусі держави-спостерігача включаємо до аналізу. Туркменістан ми не аналізуємо, оскільки тут згідно із Конституцією функціонує президентська система. Грузію ми аналізуємо у 2004 – 2009 рр. (від часу формального встановлення напівпрезидентської системи до виходу країни зі складу СНД), Киргизстан – до 2010 р. (формування «Тимчасового уряду»), а Молдову у 2001 – 2009 рр. (президентство В. Вороніна).

Система інститутів виконавчої влади – сукупність, в якій усі складові частини (окремі

інститути та їх структурні підрозділи) є взаємопов'язаними, створюють цілісність та водночас складають самостійні підсистеми, що мають своє спеціальне призначення (здійснення діяльності виконавчого та розпорядчого характеру), організаційну структуру і певну компетенцію для вирішення завдань і однорідних за своєю природою управлінських функцій. СІВВ у країнах СНД мають наступну структуру: вищий рівень інститутів (президент, уряд та кабінет міністрів), центральний (міністерства, державні комітети та інші відомства), місцеві інститути виконавчої влади (місцеві адміністрації).

Президенціалізація СІВВ – процес, що передбачає збільшення обсягу контрольованих президентом як «реальним» главою виконавчої влади ресурсів, підвищення ступеня його автономії, посилення інституційної спроможності «реального» глави виконавчої влади долати опір інших політичних акторів, закритість правлячої еліти та зменшення ролі партій у політичному процесі, зокрема при фактичному формуванні уряду.

Для того, щоб визначити президенціалізацію на вищому і центральному рівнях СІВВ у системах правління країн СНД необхідно проаналізувати не лише конституційні положення («силу» президента аналізуємо за методикою О. Зазнаєва, «силу» прем'єра за методикою, в основу якої ми взяли переважну більшість критеріїв, запропонованих А. Антошевським), а й політичну практику.

Методика О. Зазнаєва. Російський дослідник відкорегував методикою А. Кроувела, проаналізувавши кожен критерій, висунутий нідерландським вченим, зокрема:

1) критерій «призначення кабінету» російський дослідник розділив на два критерії: «призначення прем'єр-міністра» і «призначення членів уряду». Якщо парламент (нижня палата) бере участь у процесі призначення глави кабінету і всіх членів уряду, то це, без сумніву, додає парламенту більшу силу на відміну від ситуації, коли він впливає лише на призначення прем'єра;

2) критерій А. Кроувела «вотум довіри парламенту новому складу кабінету міністрів» О. Зазнаєв виключає, оскільки таке

вираження довіри має суто формальний характер і не відображає реальної влади парламенту над кабінетом. Саме тому важливішим стає критерій «вотум недовіри»;

3) з критерія «право законодавчої ініціативи і право вето президента», дослідник цілком слушно виокремив два критерії – «право законодавчої ініціативи» та «право вето президента», оскільки вони не пов'язані один з одним: наприклад, президент може мати право вето, але при цьому не має можливості вносити законопроект на розгляд парламенту (як у США);

4) перелік критеріїв, висунутих А. Кроувелом, О. Зазнаєв доповнив ще двома показниками – «сумісність депутатського мандата з урядовою посадою» і «формування нового кабінету після президентських чи/і парламентських виборів». У США як президентській республіці член конгресу не може входити до складу уряду. Щодо парламентських систем, то значна кількість парламентських країн дозволяє суміщення урядової посади з депутатським мандатом.

Як зазначає О. Зазнаєв поділ влади виявляється у розподілі посад. Тому критерій сумісності / несумісності депутатського мандата з міністерським портфелем – показник рівня президенціалізму і парламентаризму. Необхідність включення іншого додаткового критерію («формування нового кабінету після президентських чи/і парламентських виборів»), то, за словами російського дослідника, пов'язана з тим, що він показує, які сили (президент чи парламент) здійснюють безпосередній вплив на склад кабінету.

На основі методики нідерландського вченого А. Кроувела [26], О. Зазнаєв розробив «індекс форми правління», що дозволяє виміряти наявність чи відсутність конституційної (юридичної) президенціалізації [1, с. 190]. В результаті індексування здійснюється за 10 змінними: 1) вибори президента; 2) носій виконавчої влади; 3) призначення прем'єр-міністра; 4) призначення інших членів уряду; 5) формування нового кабінету; 6) вотум недовіри; 7) законодавча ініціатива президента; 8) вето президента; 9) розпуск парламенту; 10) сумісність депутатського мандата з урядовою посадою із урахуванням порядку обчислення, запропонованого нідерландським вченим. Максимальне значення показника за кожним критерієм – «1», мінімальне – «0». Як і в А. Кроувела, у методиці О. Зазнаєва є проміжний варіант – «0,5». Максимальне значення для президентського індексу та для парламентського індексу становить «10», а мінімальне – «0» [1, с. 191].

Методика О. Зазнаєва дозволяє умовно ранжувати країни по групах: «парламентаризовані напівпрезидентські системи» (ІФП від -7 до -3,5), «збалансовані напівпрезидентські системи» (ІФП від -3 до +3) і «президенціалізовані напівпрезидентські системи» (ІФП від +3,5 до +9). При цьому, якщо ІФП > +9 - країни відносять до президентських систем. У випадку, коли ІФП < -7 – до парламентських систем [24]. Дану методику застосовуємо і до парламентських систем. Індекс форми правління розраховується як різниця президентського та парламентського індексів [1, с. 194]: ІФП = ПрІ – ПарІ (див. табл. 1).

Індекси форми правління країн СНД

Країна	ПрІ	ПарІ	ІФП
Азербайджан	8	2	+6
Білорусь	8,5	1,5	+7
Вірменія I (до реформи 2005 р.)	6,5	3,5	+3
Вірменія II (після реформи 2005 р.)	4,5	5,5	-1
Грузія (2004-2009 рр.)	7,5	2,5	+5
Казахстан I (до реформи 2007 р.)	9,5	0,5	+9
Казахстан II (після реформи 2007 р.)	9	1	+8
Киргизстан I (до реформи 2006-2007 рр.)	9	1	+8
Киргизстан II (2007-2010 рр.)	7	3	+4
Молдова (2000-2009)	2,5	7,5	-5
Росія	9	1	+8
Таджикистан	8	2	+6
Узбекистан	7	3	+4
Україна I (1996-2004рр.; з 2010 р.)	7	3	+4
Україна II (2004-2010 рр.)	5	5	0

Методика визначення «сили» прем'єр-міністра. Взявши за основу методику А. Антошевського, ми пропонуємо вимірювати «силу» прем'єр-міністра на основі таких критеріїв (див. табл. 2):

1) відставка прем'єр-міністра – умовне позначення А (0 – за власним розсудом президента; 0,5 – на підставі вотуму недовіри прийнятого парламентською більшістю; 1 - лише на підставі конструктивного вотуму недовіри);

2) політична відповідальність прем'єр-міністра - умовне позначення В (0 - тільки президенту; 0,5 – президента і парламенту; 1 – тільки парламенту);

3) організаційні повноваження прем'єр-міністра - умовне позначення С (0 – міністри призначаються і звільняються з посади президентом; 0,5 - кандидати прем'єр-міністра, затверджуються президентом; 1 – прем'єр-міністр має виняткове право призначати кабінет);

Таблиця 2

Прем'єрські індекси/сила прем'єр-міністрів країн СНД

Країна	А	В	С	Д	Сила прем'єр-міністра
Азербайджан	0	0	0	0	0
Білорусь	0	0	0	0	0
Вірменія I	0	0,5	0,5	0	1
Вірменія II	0,5	1	1	0,5	3
Грузія	0	0,5	0	0	0,5
Казахстан I	0	0	0	0	0

Країна	A	B	C	D	Сила прем'єр-міністра
Казахстан II	0	0	0	0	0
Киргизстан I	0	0	0	0	0
Киргизстан II	0	0,5	0,5	0	1
Молдова	0,5	0,5	0,5	0	1,5
Росія	0	0	0	0,5	0,5
Таджикистан	0	0	0	0	0
Узбекистан	0	0	0	0	0
Україна I	0	0	0,5	0	0,5
Україна II	0,5	0,5	0,5	0,5	2

4) одноосібний контроль над внутрішньою політикою – умовне позначення D (0 – внутрішня політика, розроблена президентом; 0,5 – внутрішня політика може бути змінена парламентом; 1 – усі дії уряду затверджуються парламентом) [27, с.44].

Таким чином, виходячи з даних (див. табл. 1,2) напівпрезидентські системи в *Азербайджані* (з 1995 р.), Білорусі (з 1996 р.), Грузії (2004 – 2009 рр.), Казахстані (з 1995 р.), Киргизстані (1996 – 2010 рр.), Росії (1993 – 2008 рр.; з 2012 р.), Таджикистані (з 1995 р.), Узбекистані (з 1995 р.) та Україні (1996 – 2004 рр. та з 2010 р.) визначаємо як президенціалізовані на вищому і центральному рівнях СІВВ. У цих країнах конституційна президенціалізація стала передумовою фактичної президенціалізації виконавчої влади. Вважаємо за доцільне звернути окрему увагу на Вірменію (до і після конституційної реформи 2005 р.), Молдову (часів президентства В.Вороніна) та Росію (часів президентства Д. Медведєва та прем'єрства В. Путіна).

До реформи 2005 року Вірменія формально представляла собою відносно збалансовану напівпрезидентську систему: ІФП= +3 (див. табл. 1) [11]. Проте, на практиці характерною була перевага саме президентської складової. Зокрема, глава держави призначав і звільняв з посади прем'єр-міністра, кабінет якого повинен був користуватися довірою Національних зборів (однопалатного парламенту). На референдумі, що відбувся 27 листопада 2005 року була прийнята нова редакція Конституції, підготовлена пропрезидентською парламентською більшістю. Частина конституційних повноважень президента перейшли до парламенту (ІФП = - 1). Відповідно до Конституції в редакції від 2005 року, кандидатура прем'єр-міністра визначається президентом в ході консультацій з парламентськими фракціями з урахуванням розподілу депутатських місць в Національних зборах. Прем'єр-міністром призначається особа, яка користується довірою більшості (в ідеалі – абсолютною, але якщо це неможливо, то хоча б відносною) членів парламенту [12]. У 2008 році президентом було обрано Сержа Саргсяна, а прем'єром став представник пропрезидентської Республіканської партії Тігран Саркісян. Надаючи перевагу політичній практиці (фактичну силу президента) напівпрезидентську систему у Вірменії визначаємо як президенціалізовану. Це, у свою чергу, дає нам змогу, говорити про президенціалізацію на вищому і центральному рівнях СІВВ у цій країні.

За перших два терміни президентства в Росії В. Путіна формальна і фактична сила президента визначала його домінуючу роль у політичній системі країни (формальна і фактична сила прем'єра перебувала на низькому рівні). Після 2008 року, змінилася ситуація щодо фактичної сили глави уряду: на практиці позиція прем'єр-міністра В. Путіна (прем'єр-міністр у 2008 – 2012 рр.) в СІВВ була сильнішою за президента Д. Медведєва. Це, зокрема, підтверджують і соціологічні дані під час опитування, що проводилось «Левада-Центром» з 23 по 27 вересня 2011 р. 51% респондентів вважали, що президент Медведєв діє під контролем прем'єра Путіна та його оточення. Протилежної точки зору дотримувалися лише 26% опитаних [20]. На виборах президента Росії, що відбулися 4 березня 2012 р. В.Путін переміг у першому турі. Вперше президент Росії обирався на 6 років (до цього на 4 роки). Феномен прем'єр-міністра Путіна з метою усунення термінологічних суперечностей дозволяє нам використовувати поняття «прем'єризация системи інститутів виконавчої влади», яке означає процес, що передбачає збільшення обсягу контрольованих прем'єр-міністром як «реальним» главою виконавчої влади ресурсів, підвищення ступеня його автономії, посилення інституційної спроможності прем'єр-міністра долати опір інших політичних акторів, закритість правлячої еліти та зменшення ролі партій у політичному процесі, зокрема при фактичному формуванні уряду.

5 липня 2000 р. у Конституцію Молдови були внесені зміни, відповідно до яких введено

парламентську форму правління. Після конституційної реформи президент формально втратив повноваження формувати уряд. Крім того, з 2000 р. глава держави обирається парламентом [15]. За результатами парламентських виборів 2001 року 71 депутатський мандат із 101 здобула Компартія [22]. Це стало відправною точкою виникнення молдавського феномена «конкурентно-авторитарної парламентської моделі». З одного боку, в республіці Молдова формально зберігалася парламентська форма правління, існувала багатопартійність і свобода слова, президент був обмежений у своїй діяльності парламентом. З іншого боку – партійна більшість у парламенті забезпечила концентрацію в руках президента Вороніна всіх формальних і неформальних механізмів прийняття рішень у державі [23].

Як вважає О.Макаркін, безумовним лідером країни у 2001 – 2009 роках залишався президент Володимир Воронін при лояльному йому парламенті і «технічних» прем'єр-міністрах [21].

Аналізуючи фактичну силу президента парламентську систему в Молдові (2001 – 2009 рр.) визначаємо як президенціалізовану. Це, у свою чергу, дає нам змогу, говорити про президенціалізацію на вищому і центральному рівнях СІВВ за часів президентства В.Вороніна.

Щодо місцевих інститутів виконавчої влади у інших країнах СНД, то саме президент (адміністрація президента) здійснює фактичний контроль над місцевими адміністраціями. Зокрема в Азербайджані Президент формує місцеві органи виконавчої влади. Виконавчу владу на місцях здійснюють глави виконавчої влади. Глави виконавчої влади призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом Азербайджанської Республіки. Повноваження виконавчої влади на місцях визначаються Президентом [7]. У Білорусі глава місцевої адміністрації призначається на посаду і звільняється з посади Президентом Республіки Білорусь [3;13]. У Вірменії губернатори (марзпети) здійснюють територіальну політику уряду, координують діяльність територіальних служб виконавчих органів. Марзпети призначаються і звільняються з посади урядом країни [12]. Зважаючи на політичну практику (фактичну силу президента) у Вірменії можемо говорити про президенціалізацію на рівні місцевих інститутів виконавчої влади.

Представництво Президента і уряду *Грузії* в адміністративно-територіальних одиницях Грузії, забезпечує державний повірений – губернатор, якого, після консультації з прем'єр-міністром, призначає на посаду та звільняє з посади Президент Грузії [8].

У *Казахстані* місцевий виконавчий орган очолює акім відповідної адміністративно-територіальної одиниці, який є представником Президента та Уряду Республіки [14]. Акіми областей, міст республіканського значення і столиці призначаються на посаду Президентом Республіки за згодою масліхатів відповідно областей, міст республіканського значення і столиці. Акіми інших адміністративно-територіальних одиниць призначаються чи обираються на посаду в порядку, визначеному Президентом Республіки Казахстан. Президент Республіки має право на свій розсуд звільняти акімів з посад [4;14].

За часів президентства А.Акаєва та К.Бакієва в *Киргизстані* виконавчу владу в областях, районах і містах республіки здійснювала місцева державна адміністрація, очолювана головою місцевої державної адміністрації, якого призначав президент [9;10]. При цьому, голови місцевих державних адміністрацій діяли під керівництвом уряду.

У *Молдові* місцеве публічне управління здійснюють прімари [5]. Фактично з початком президентства В.Вороніна до 2007 року (на місцевих виборах перемогла опозиція) прімари перебували під контролем глави держави та пропрезидентської Партії комуністів Республіки Молдови (ПКРМ).

Виконавчу владу у *Таджикистані* на місцях здійснює представник Президента – голова області, міста та району. Голів Гірничо-Бадахшанської автономної області, областей, міста Душанбе, міст і районів призначає та звільняє Президент, представляючи їх кандидатури на затвердження відповідних меджлісів (місцевих рад) народних депутатів. Голова відповідальний перед вищестоячим виконавчим органом і відповідним меджлісом народних депутатів [16].

У *Росії* губернатор – це вища посадова особа суб'єкта Російської Федерації (краю, області, автономного округу, міста), яка очолює виконавчу владу на території відповідного суб'єкта [18;25]. З 1995 по 2005 рік губернатори обиралися жителями суб'єктів Російської Федерації. З 2005 по 2012 роки призначалися законодавчими (представницькими) інститутами суб'єктів Російської Федерації за поданням Президента Росії. З 1 червня 2012 року набув чинності закон Російської Федерації, який повернув прямі вибори вищих посадових осіб регіону. Зауважимо, що 14 жовтня пройшли вибори губернаторів у п'яти областях: Амурській, Белгородській, Брянській, Новгородській, Рязанській. За результатами цих виборів губернаторами вищезазначених областей було обрано представників правлячої партії «Єдина Росія» [6].

Президент *Узбекистану* призначає та звільняє за поданням Прем'єр-міністра Республіки з посад хокімів (голів місцевих адміністрацій) областей і міста Ташкента. Президент може

звільнити з посад хокімів районів та міст в разі порушення ними Конституції, законів чи вчинення дій, що принижують честь і гідність хокімів [17].

В Україні голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, то саме Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації [19]. Фактично, останнє слово щодо призначення та звільнення з посади губернатора залишається за главою держави.

Отже, віддаючи перевагу політичній практиці (фактична сила президента/прем'єр-міністра у політичній системі; роль і місце президента/прем'єр-міністра в СІВВ) напівпрезидентські системи в Азербайджані (з 1995 р.), Білорусі (з 1996 р.), Вірменії (з 1995 р.), Грузії (2004 – 2009 рр.), Казахстані (з 1995 р.), Киргизстані (1996-2007 рр.), Росії (з 1993 р. –

на федеральному рівні; з 2005 р. – на рівні суб'єктів РФ), Таджикистані (з 1995 р.), Узбекистані (з 1995 р.) та Україні (1996 – 2004 рр. та з 2010 р.), а також парламентську систему в Молдові (2001 – 2009 рр. – на вищому і центральному рівнях СІВВ; 2001 – 2007 рр. – на місцевому рівні) визначаємо як президенціалізовані. Це, у свою чергу, дає нам змогу, говорити про президенціалізацію СІВВ у цих країнах. У подальших дослідженнях основною метою буде конкретизація етапів та рівнів, визначення чинників та інституційно-функціональних наслідків президенціалізації СІВВ у країнах СНД.

Бібліографічні посилання

1. Зазнаев О. Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты / О.И.Зазнаев. - Казань: Казанский государственный университет им. В.И.Ульянова-Ленина, 2006. - 374 с.
2. Зазнаев О. Президентциализация полупрезидентской системы // Вестник Новосибирского государственного университета. Т. 2: Вып. 2. Новосибирск: Изд-во НГУ, 2006. - С. 62-68.
3. Закон Республики Беларусь «О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь». 4 января 2010 г. № 108-3 - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=H11000108&p2={NRPA}>
4. Закон Республики Казахстан «О местном государственном управлении и самоуправлении в Республике Казахстан» от 23 января 2001 года № 148. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.minjust.kz/ru/node/15719>
5. Закон Республики Молдова «О местном публичном управлении» №436-XVI от 28.12.2006. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=18597
6. Итоги выборов 14 октября 2012 года. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.novayagazeta.ru/politics/54944.html>
7. Конституция Азербайджанской Республики от 12.11.1995 г. (с изменениями от 24.08.2002 года (вступившие в силу 19.09.02)) - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ru.president.az/azerbaijan/constitution>
8. Конституция Грузии от 24.08.1995 г. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/archives/130/3>
9. Конституция Кыргызской Республики от 5.05.1993 г. (с изменениями и дополнениям от 10.02.1996 г. и 17.10.1998 г.) - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru/node/41806?page=0,8>
10. Конституция Кыргызской Республики от 21.10.2007 года. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?regnom=223&oidn=_1Y2105UJV#_1Y2105UJV
11. Конституция Республики Армения от 5.07.1995 г. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.gov.am/u_files/file/Constitution/Constitution-hin.pdf
12. Конституция Республики Армения 5.07.1995 г. (с изменениями от 27.11.2005 г.) - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=rus>
13. Конституция Республики Беларусь (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24.11.1996 г. и 17.10.2004 г.). - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://house.gov.by/index.php/,248,,,0,,,0.html>
14. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 г. (с изменениями и дополнениями от 7.10.1998 г. и 21.05.2007 г.). - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/the_constitution/the_constitution
15. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994 г. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.president.md/const.php?lang=rus>
16. Конституция Республики Таджикистан от 6.11.1994 г. (с изменениями и дополнениями от

- 26.09.1999 г., 22.06.2003 г.) - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.president.tj/ru/taxonomy/term/5/112>
17. Конституция Республики Узбекистан от 8.12.1992 г. (с изменениями от 18.04.2011 г.) - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fmc.uz/legisl.php?id=konst>
18. Конституция Российской Федерации от 12.12.1993 г. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://constitution.kremlin.ru/>
19. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%E2%96-%E2%F0>
20. Левада-центр: Сегодня за Путина проголосуют 32%, за Медведева - 15%. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.city-n.ru/view/198473.html>
21. Макаркин А. Постсоветское пространство: авторитаризм и компромиссы. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2011/6/ma21.html>
22. Парламентские выборы в Молдавии (2001). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F...D0%B8_\(2001\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F...D0%B8_(2001))
23. Попеску Н. Хрупкий плюрализм. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://carnegieendowment.org/files/ProetContra_52_50-61.pdf
24. Тарасов И. Выбор формы правления как институциональная проблема посткоммунизма. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.politex.info/content/view/665/30/
25. Федеральный закон Российской Федерации от 2 мая 2012 г. N 40-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации» и Федеральный закон «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации» - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rg.ru/2012/05/04/gubernatori-dok.html>
26. Krouwel A. Measuring presidentialism of Central and East European countries. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.fsw.vu.nl/en/Images/Globalisation,%20Neoliberalism%20and%20the%20Employment%20Question_tcm31-42728.pdf
27. Transformation of political systems in post-Soviet space / Edited by Ryszard Herbut and Walenty Baluk. - Wrocław : Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010. - 322 p.

УДК 321.01

О. М. Оснач

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКИХ І ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ІМІГРАНТІВ

Дана стаття присвячена розгляду специфічних особливостей політичного регулювання у сфері захисту і реалізації прав іммігрантів. Значна увага приділена проблемі політичних прав іммігрантів-негромадян і моделям політичної інкорпорації іммігрантів в політичну спільноту в державах прибуття, а також теоріям, що пояснюють особливості політичної участі іммігрантів. Крім того, приведена класифікація держав відносно особливостей надання ними виборчих прав іммігрантам-негромадянам, а також аналіз умов для політичної емансипації іммігрантів.

Ключові слова: виборчі права, громадянські права, захист, негромадяни, політична спільнота, політичні права, права громадян, права іммігрантів.

Данная статья посвящена рассмотрению специфических особенностей политического регулирования в сфере защиты и реализации прав иммигрантов. Значительное внимание уделяется проблеме политических прав иммигрантов-неграждан и моделям политической инкорпорации иммигрантов в политическое сообщество в принимающих государствах, а также теориям, которые объясняют особенности политического участия иммигрантов. Кроме того, приведена классификация государств относительно особенностей предоставления ими избирательных прав иммигрантам-негражданам, а также анализ условий для политической эмансипации иммигрантов.

Ключевые слова: избирательные права, гражданские права, защита, неграждане, политическое сообщество, политические права, права граждан, права иммигрантов.

The main topic of the following article are the specifics of political regulation in the protection and realization of the rights of immigrants. It also deals with the political rights of immigrants and models